

TRANSİT GÖÇ VE TÜRKİYE

Doç. Dr. Yener Şişman¹
Bora Balun²

ÖZET

**Anahtar
Kelimeler:**

- ❖ Mülteci
- ❖ Sığınmacı
- ❖ Düzensiz Göçmen
- ❖ Türkiye
- ❖ Transit Göç

Asya, Avrupa ve Afrika arasında önemli bir kavşak noktasında bulunan Türkiye üzerinden her yıl binlerce göçmen, 3. bir ülkeye geçmek üzere giriş yapmakta veya Türkiye’den sığınma talebinde bulunmaktadır. Bu durumun arka planında birçok neden bulunmakla birlikte, yakın çevresindeki sosyo-politik gelişmeler ile siyasi ve etnik çatışmalar Türkiye açısından dış göçleri şekillendiren ana etkenler arasında gösterilebilir. Ayrıca günümüz göç olgusunun; çevre felaketleri ve küreselleşmeyle birlikte belirginleşen yaşam standartları eşitsizliğinin bir ürünü olarak ortaya çıktığı yaklaşımı, konunun diğer özellikli tarafını oluşturmaktadır. Nitekim birbiriyle bağlantılı bu gelişmeler ve dış göç hareketlerinin temel hedefi durumundaki zengin Batı ülkelerine olan coğrafi yakınlığıyla Türkiye; sığınmacı, mülteci, düzenli, düzensiz, transit göçmenleri de içeren karmaşık bir göç sisteminin önemli merkezlerinden birisi konumuna taşınmaktadır. Zira Türkiye son yıllarda transit göç akımlarının merkezine yerleşmiş; Ortadoğu, Asya ve Afrika’dan binlerce göçmenin, kullandığı transit göç üssüne dönüşmüştür. Bu gelişmeyle bağlantılı olarak “Türkiye üzerinden gerçekleşen transit göçlerdeki yeni eğilimler ve Türkiye’nin bu süreçteki konumunu sorgulama ihtiyacı” bu çalışmaya yön veren temel soru olmuştur. Sığınmacı, mülteci, düzenli, düzensiz göçmen bir noktada transit olabildiği için diğer göç tiplerinin karışımı olarak tarif edilen transit göç konusu; karmaşık, belirsiz ve dinamik bir göç türü olarak özel bir ilgiyi gerektirmesine karşın diğer göç çalışmaları kadar yoğun tartışılmayan bir alandır. Bu bakış açısı çerçevesinde şekillenen çalışmanın amacı; literatürde sıklıkla düzensiz göç ve zorunlu göçle eşanlamı veya bu göçlerin içerisinde kullanılan transit göç kavramının teorik çerçevesini çizmek ve Türkiye’nin geçmiş ve günümüz güncel verileri üzerinden transit göç olgusunu tartışmaktır. Bununla birlikte göçmenlerin kökenleri, motivasyonları ve varış yerleri, kullanılan yöntemler, finansal sonuçlar ile süreç içindeki kaçakçılık ağları ve bu ağların işlevleri, transit göçün özellikli alanları arasında yer aldığı ve bu çalışmanın sınırlı kapsamını aşan içerikleri nedeniyle değerlendirmelerimizin dışında tutulacaktır.

¹ Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ysisman@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4528-4521

² Doktora Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, borabalun@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-4933-2271

Transit Migration and Turkey

Assoc. Prof. Dr. Yener Şişman¹
Bora Balun²

ABSTRACT

Every year thousands of immigrants enter or seek asylum in Turkey, which is located on the very important junction between Asia, Europe and Africa. Although there are quite a few reasons behind this situation, socio-political developments in the neighborhood as well as political and ethnic conflicts can be considered as the main factors shaping the foreign migrations. In addition, the approach that today's migration phenomenon emerged as a product of inequality of life standards, which became evident with environmental disasters and globalization, is another feature of the subject. Likewise, Turkey becomes one of the important centers of the complicated migration systems including refugees, asylum seekers, regular or irregular transit immigrants because of these interconnected developments as well as its geographical proximity to the rich western countries which are the main target of the foreign migration movements. Therefore, Turkey has been placed in the center of transit migration flows in the recent years and has become a transit migration base used by thousands of immigrants from Middle East, Asia and Africa. Connected with this development "new tendencies in the transit migrations through Turkey and the need to question the position of Turkey within this process" is the main question leading this study. Because the refugees, asylum seekers, regular or irregular immigrants could at some point become transit immigrants, the subject of transit migration which is described as the mixture of other migration types is not discussed as much as other migration studies although it needs a special attention due to its complex, unclear and dynamic type. The objective of this study, shaped within this perspective, is to define a framework of the transit migration which is frequently synonymous with the irregular migration and compulsory migration in literature, or which happens during these migrations and also to discuss the migration phenomena through past and present data of Turkey. However, the origin, motivation and destinations of the immigrants, methods used, financial results as well as smuggling networks within the process and the functions of these networks will be excluded from our evaluation due to the fact that these are among the specific fields of the transit migration and also they exceed the limited scope of this study.

Keywords:

- ❖ Refugee
- ❖ Asylum seeker
- ❖ Irregular migrant
- ❖ Turkey
- ❖ Transit migration

¹ Anadolu University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Labour Economics and Industrial Relations, ysisman@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4528-4521

² PhD student, Anadolu University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Labour Economics and Industrial Relations, borabalun@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-4933-2271

1. GİRİŞ

Yakın çevresindeki sosyo-politik gelişmeler ile çatışma ve siyasi çalkantılar Türkiye açısından dış göçleri şekillendiren ana etkenler arasında gösterilebilir. Örneğin 1979 yılından itibaren SSCB'nin Afganistan'ı işgali, aynı dönemde İran'daki rejim değişikliği, 1980'li yıllar boyunca devam eden İran-İrak Savaşı, 1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılması, 2010 yılından itibaren "Arap Baharı" olarak isimlendirilen halk hareketlerinin ortaya çıkması ve son olarak 2011 yılında başlayan ve bugüne değin devam eden Suriye iç savaşı bu meselenin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Nitekim bu gelişmelerle de bağlantılı olarak özellikle son yıllarda Ortadoğu, Asya ve Afrika ülkelerinden hareket eden binlerce göçmen, Türkiye'yi gelişmiş Batı ülkelerine geçmek üzere kullanılan bir transit göç üssüne dönüştürmüştür. Türkiye'ye doğru gelişen bu göç hareketlerini şekillendiren:

- 1) Türkiye'nin siyasi gelişmelerin hızla değiştiği politik ve ekonomik açıdan gelişmemiş, siyasi ve etnik çatışmaların sıkça yaşandığı ülkelerle, zengin Batı ülkelerine olan coğrafi yakınlığı,
- 2) Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında olması,
- 3) Dış göçlerin hedef noktası konumundaki AB ülkeleri tarafından "Kale Avrupası" şeklinde metaforlaştırılan güvenlik odaklı katı sınır politikalarının devreye sokulması olmak üzere 3 önemli gelişme bulunmaktadır (İçduygu, 2000, s. 358; Daniş, 2004, s. 217; Ünsal, 2019, s. 58; Şemşit ve Çelik, 2019, s. 283). Konuya dair araştırmalar da, Türkiye'nin transit göç açısından bu 3 özelliğini ön plana çıkartmaktadır.

İçduygu (1996, s. 140), Daniş, (2004, s. 225-226), İçduygu ve Aksel (2012, s. 7), Deniz (2017, s. 154-155), (Tepealtı, 2019, s. 132) gibi pek çok çalışmada; Türkiye'nin coğrafi konumuna dikkat çekilmektedir. Türkiye'nin transit göç rotasındaki konumu ise Asya, Avrupa ve Afrika arasındaki konumu ile politik konumu çerçevesinde, eş deyişle Türkiye'nin jeopolitik konumu çerçevesinde şekillenmektedir (İçduygu ve Yüksekler, 2010, s. 443).

Hedef ülkelere girişteki sıkı göç düzenlemeleri, vize sınırlamaları vb. nedenlerin ise süreci daha da karmaşık hale getirdiği ve transit göçmenlerin, coğrafi olarak kendilerine uygun, vize politikası sıkı olmayan, göç kontrollerinin görece olarak zayıf olduğu Türkiye gibi ülkelere yönelmesine sebep olduğu ifade edilmektedir (Tepealtı, 2019, s. 131). Ayrıca akraba veya arkadaşların varlığı, kültürel yakınlık, düşük yaşam maliyeti ve göçmen kaçakçılık ağlarının varlığı gibi diğer faktörler de süreci şekillendiren etkenler arasında gösterilmektedir (Mannaert, 2003, s. 5).

Bu konuda referans olarak alınabilecek ve Türkiye'nin dış göç ve/veya yabancı giriş-çıkış sayılarına dair geçmiş ve günümüz deneyimleri kıyaslandığında, istikrarlı şekilde artan bir ilginin varlığı ortaya çıkmaktadır. 1979-1999 yılları arasında Türkiye'ye 55 milyondan fazla yabancı giriş yapmıştır. Bunların büyük kısmı turizm amacıyla gelirken, önemli bir kısmı ise geçici veya kalıcı yerleşim niyetiyle hareket etmiştir. Bu gruplar içerisinde başka bir ülkeye gitme niyetiyle gelen ve 3. ülkelere geçen göçmenlerde bulunmaktadır. Elimizde bu konudaki sayıları kapsamlı şekilde gösteren veriler bulunmamakla birlikte, 1980'lerden itibaren yabancı hareketliliğinde önemli bir artıştan söz etmek mümkündür. Özellikle 1990'lı yıllarla birlikte bu artışın keskinleştiği ifade edilmelidir. Zira 1979-1999 döneminde Türkiye'ye gelen 55 milyon civarında yabancıların 2/3'ü, 1989-1999 döneminde gelmiştir (İçduygu, 2000, s. 359-360). Bununla birlikte Türkiye'ye giriş yapan yabancı sayısında 1979-1999 döneminde büyük sıçramalardan bahsedilse de, bu rakamların toplamına günümüzde sadece bir yıl içerisinde ulaşılmaktadır. Örneğin 2019 yılında Türkiye'ye giriş yapan yabancı sayısı 45 milyon civarında gerçekleşmiştir. Benzer bir artış; mülteci, geçici koruma ve düzensiz göçmen sayılarında da izlenmektedir. Türkiye, 2012 yılında 14.237 kişiyle başlayan ve 2020 yılı Nisan ayı itibarıyla 3.580.263'ye ulaşmış olan Suriye vatandaşına geçici koruma statüsü tanımıştır. 2012-2019 döneminde uluslararası koruma başvurusunda bulunan göçmen sayısı ise toplamda 507.869'a ulaşmıştır. Dönemsel ortalamaya bakıldığında yılda

ortalama 63.483 kişinin uluslararası koruma başvurusu yaptığı anlaşılmaktadır. 2000-2020 yılları arasında yakalanan düzensiz göçmen sayısı ise 2.150.939'dur. Göç akımlarındaki yükseliş eğilimine benzer sonuçlar, göçmen kaçakçılarında da yansımıştır. 2010-2020 yılları arasında yakalanan göçmen kaçakçılarının sayısı 36.518'dir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020).

2. TRANSİT GÖÇ KAVRAMI

Göç literatüründe "transit göç" de dâhil hâlihazırdaki pek çok kavram ve sınıflandırma, ulus devletler ve kapitalist ekonomi odaklarında belirlenen çıkarlar ve iktidar mücadelesi içinde yer alan güçlü aktörler tarafından geliştirilerek dolaşıma sokulmakta ve bu nedenle de temel olarak göç alan ülkelerin perspektiflerini yansıtmakta, gelen göçmenler üzerine odaklanmaktadır. Bu yaklaşımın sonucu olarak düzensiz göçün nedeninin, birilerinin yer değiştirmesi yani göç etmesi olduğu ifade edilmekte, insan ticareti olgusunun da temelde göçten kaynaklandığı vurgulanmaktadır. Sınırların yükseltilmesi ise sorunun ilacı olarak kurgulanıp katı göç politikalarının meşrulaştırılmasında söylemsel bir araca dönüştürülmektedir (Atasü Topcuoğlu, 2016, s. 2-4).

Transit göç kavramı da 1990'lı yılların başında, AB'ye komşu ülkelerden gelen "problem olarak görülen" ve "istenmeyen" göçmenleri açıklamak için kullanılan, ancak pek de net olmayan, muğlak bir kavram olarak ortaya çıkmış, Türkiye gibi ülkeler ise bu süreçte transit ülke olarak nitelendirilerek "istenmeyen" göçten sorumlu tutulmuştur. Aynı dönemde transit göç ve göç rotaları üzerine çalışmaların hız kazandığı, uluslararası birçok örgütün yanı sıra STK raporları ile kavramın yaygınlaştırıldığı, transit göçün önlenmesi gereken bir olgu ve düzensiz göçü AB sınırlarından uzak tutmak için kullanılan bir kavram haline geldiği söylenebilir (Atasü Topcuoğlu, 2016, s. 2-5).

1990'ların başına kadar "yeni göç" olarak adlandırılan transit göç kavramının; Soğuk Savaş sonrası dönemde çoğunlukla jeopolitik bağlamda açıklanmaya çalışıldığı görülür. Fakat daha sonraki

süreçte jeopolitik bağlamla birlikte Avrupa açısından göç kaynaklık eden coğrafyaların değişimi, ucuz ve farklı rotaların ortaya çıkması, göç kategorilerinin çeşitlenmesi ve bu hareketin tüm dünyada gözlenmeye başlanması, bu kapsamdaki göç hareketlerinin "transit göç" olarak etiketlenmesine yol açmıştır (Collyer, Düvell ve Haas, 2012, s. 407). Nitekim transit göç kavramı, özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE) gibi uluslararası örgütlerin toplantılarında tartışılmaya ve gündem olmaya başlamıştır (İçduygu, 2000, s. 357).

Genelleştirilmiş tek bir tanımın yapılamadığı transit göç, muğlak ve politize olmuş bir kavram olarak görülmektedir. Esasen insan hareketliliğinin tüm biçim ve türlerinin, hangi kavramlarla ve sınıflandırmalarla ele alındığı ve nasıl açıklandığı tarihsel olarak değişen politik bir olgu olarak karşımıza çıkar (Atasü Topcuoğlu, 2016, s. 2). Örneğin hedef ülke açısından transit göç farklı şekillerde tanımlanırken, transit ülke açısından anlamı ve elbette tanımı farklılaşabilmekte, kavramı ele alanların bakış açısına göre şekillenen farklı politik söylemler ortaya çıkmakta (Düvell, 2012, s. 417) ve kavram giderek muğlaklaşmaktadır. Transit göç kavramı sıklıkla düzensiz göç ve zorunlu göçle eşanlamlı veya bu göçlerin içerisinde kullanılmakla birlikte, özellikle AB'de göç kontrolleri üzerine geliştirilen politik söylemlerde de yaygın olarak yer almaktadır (Wissink, Düvell ve Eardewijk, 2013, s. 1091).

Bu politik ve bir anlamda iki yüzlü tavrın bir sonucu olarak, Türkiye ve Ukrayna gibi Avrupa Birliği'ne (AB) komşu ülkeler, kendileri üzerinden Avrupa'ya gelen göçmenler nedeniyle transit ülke olarak tanımlanırken, AB'nin kendi içindeki İtalya ve Fransa gibi ülkeler, bu ülkelerden AB'nin diğer ülkelerine ciddi göçmen akışları olmasına rağmen, transit ülke olarak tanımlanmamaktadır (Düvell, 2012, s. 418).

Genel olarak "zengin Batı ülkelerine doğru gerçekleşen hareketlilik" şeklinde açıklanmaya çalışılan transit göç kavramını doğuran birbirinden farklı nedenler bulunmaktadır. Etkin olmayan sınır

kontrolleri, serbest vize düzenlemeleri, coğrafi konum ve sınır geçişinde yaşanan yolsuzluk olayları transit göçü teşvik edici olgular arasında gösterilmektedir (Düvell, 2012, s. 422). Ayrıca; yoksulluk, ayrımcılık, eğitim ve sağlık başta olmak üzere sosyal ve ekonomik haklara erişimdeki sınırlamalar, düzgün işe erişimdeki engeller, şiddet, cinsiyet ayrımı, iklim değişikliği, çevrenin bozulması gibi çoklu ve iç içe geçmiş nedenlerin varlığından söz edilmektedir (UN, 2016, s. 7).

Diğer yandan, Avrupalı ve diğer gelişmiş ülkelere olan transit göç akımlarının Orta ve Doğu Avrupa'daki otoriter rejimlerin çökmesinden sonra ortaya çıktığı ifade edilmektedir. 1991 yılında Soğuk Savaş'ın bitmesiyle başlayan Eski Sovyet topraklarındaki siyasi çözümler, etkilerini kendi sınırlarının ötesine taşımış, dünyanın önemli bir bölümünde; savaş, iç çatışma, siyasi istikrarsızlık, ekonomik sıkıntı, insan hakları ihlalleri ve güvenlik sorunları hâkim olmuştur (Tepealtı, 2019, s. 127).

Kavram yaygın kullanılan şekliyle; düzenli veya düzensiz göçmenin köken/kaynak ülkeden, hedef ülkeye doğru rotası üzerindeki ülkelerde geçici olarak konaklaması biçiminde tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği transit göçü, göçmenin hedef ülkeye ulaşıncaya kadar bir veya daha fazla ülkede geçici olarak konakladığı yer şeklinde tanımlamaktadır (UN, 2016, s. 5). Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu, nihai varış ülkesi olarak değerlendirilen ülkeye göç etme niyetiyle, güzergâh üzerindeki başka bir ülkeye doğru gerçekleştirilen göç hareketini transit göç olarak nitelendirmektedir (UNECE, 1993, s. 7). Uluslararası Göç Örgütü ise transit göçü "iki ya da daha fazla ülke arasında seyahat ederken geçiş esnasında farklı uzunluklarda ve sürelerde gerçekleşen durma" şeklinde tanımlamaktadır (IOM, 2013, s. 85).

Tanımların ortak özelliği transit göçün geçici niteliğine yapılan vurgu ve göçmenlerin başka bir yere (hedef ülke) gitme niyetlerinin varlığıdır. Ancak, hedef ülkeye varmaya çalışan göçmenler, transit ülkede sınırı geçmek için para biriktirmek, yasadışı geçiş için güvenlik, hava ve

iklim gibi şartlarının oluşmasını beklerken (Yılmaz, 2014, s. 1697; Ünsal, 2019, s. 58) göçün niteliği de değişebilmekte; transit göç amacıyla kullanılan ülke, nihai varış noktasına da dönüşebilmektedir. Zira bireyler başka bir yere gitme niyetini zaman içinde edinebilir ya da fikir değiştirebilirler. Tüm bu değişimler, vatandaşı oldukları veya buldukları ülkedeki ve diğer pek çok ülkedeki değişimlerle ilgili olabilir ve kendi etraflarındaki mikro ölçekteki ilişki ve olanaklar yelpazesindeki değişimlerden etkilenebilirler (Atasü Topcuoğlu, 2016, s. 6). İçduygu (2000) da benzer bir biçimde diğer göçmen tiplerinin bir karışımı olarak değerlendirdiği transit göçmenleri, sadece göç niyetiyle tanımlamanın konuyu açıklamada yetersiz kalacağını, göç sürecini içeren tüm dinamikler ile mekanizmaların da dikkate alınması gerektiğini savunmaktadır (s. 358-359).

Wissnik vd. (2013) tarafından Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmada ise transit göçün bu değişkenliğine dair bulgulara yer verilmiş ve transit göçmenlerin karar değişkenliğine atıf yapılmıştır. Bahse konu çalışmada, ilk etapta Türkiye'yi transit ülke olarak gören bir göçmen, Yunanistan'a geçmek isterken Ege Denizinde tutuklanmıştır. Bu durumun yarattığı travmayla göçü tekrar denememiş ve İzmir'den İstanbul'a taşınmış, daha sonra sığınma başvurusu yapmıştır. Diğer bir örnekte ise Yunanistan'a geçmek isteyen göçmen, polis tarafından tutuklanmıştır. Serbest kaldıktan sonra tekrar göç etmeyi denemek istemiş fakat bir arkadaşının Ege Denizinde boğulduğunu öğrenince bu fikrini değiştirmiş ve sığınma başvurusu yapmıştır. Her iki örnek, transit göç üssü olarak görülen ülkenin, koşullara göre nihai göç ülkesine dönüşebildiğine işaret etmektedir (s. 1096). İçduygu'nun (1996) transit göçmenlerle yaptığı saha çalışması da transit göç dinamiklerindeki değişkenliğin, transit göç kavramını etkilediğini göstermektedir. Nitekim transit göçmenlerin neden hemen ayrılmayı düşünmedikleri sorgulandığında, katılımcıların %11'i mevcut işini, %6'sı ise eğitimini gerekçe göstermiştir (s. 138-139). Papadopoulou-Kourkoula'da (2008) transit göçün; göç etmekle yerleşmek arasında kendiliğinden gelişen ve bu anlamda belirsiz bir

süreç oluşuna vurgu yapmakta, belirsizliğin hem transit ülke hem hedef ülke hem de yerleşme ve kalış süresi için geçerli olduğunu söylemektedir. Hedef ve durak ülkedeki sosyo-ekonomik gelişmeler, sınır kontrolleri, yerleşim koşulları, göç ve entegrasyon politikaları gibi makro etkenler kadar, göçmenlerin yerel dili konuşup konuşamaması, istihdam beklentileri, kendini finanse edip edemeyeceği, kaçakçılık şebekeleri, aile bağları, cesaret, kararlılık düzeyleri gibi birçok mikro düzeyde faktör de belirleyici olabilmektedir (s. 3-8).

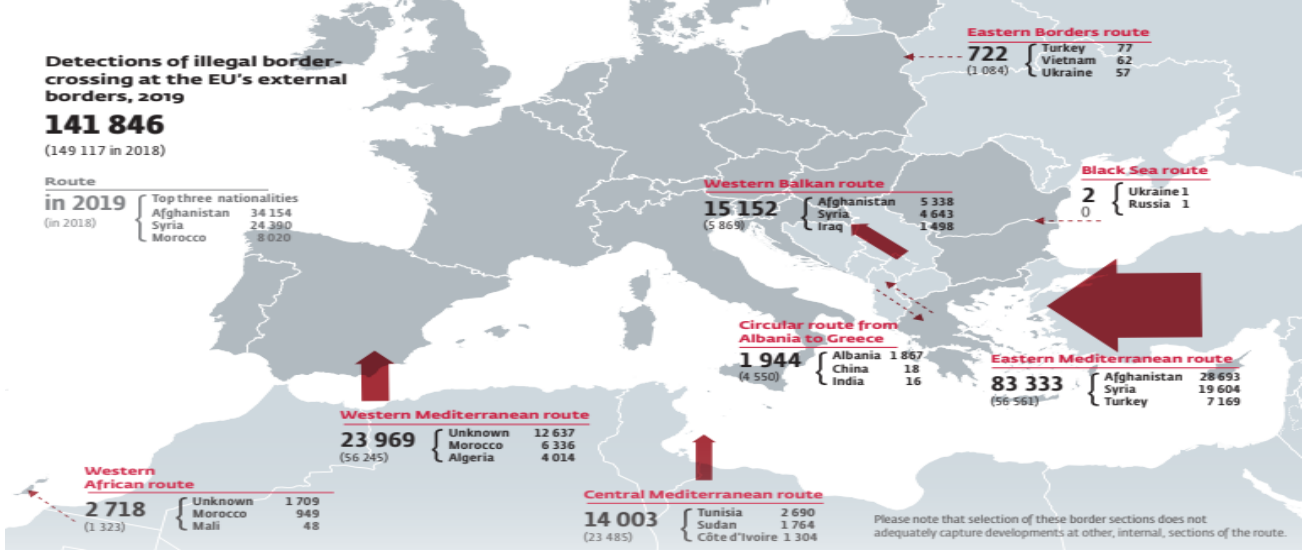
Ivakhniouk (2004), transit göç ülkelerinden gelen kanıtlara dayalı olarak, “menşei ülkelerinden varış ülkeye doğru rotası üzerindeki ülkelerde geçici olarak konaklaması” şeklindeki klasik transit göç tanımının son yıllarda aşındığını ifade etmektedir. Zira teorik olarak, transit göçmenler mümkün olan en kısa sürede hedef ülkeye ulaşma konusunda oldukça istekli olduklarından, transit ülkedeki kalış sürelerini minimum düzeye indirme eğilimindedirler. Fakat hedef ülkelere girişteki sıkı göç düzenlemeleri, vize sınırlamaları, finansal gereksinimler vb. nedenler bu süreci daha da karmaşık hale getirmektedir. Bir Avrupa ülkesine doğrudan hava yolculuğu imkânsız hale gelince veya sınır dışı edilme riski belirginleşince; mesafe, zaman ve güvenlik açısından daha zorlu ancak daha olası bir seçenek olarak transit göç tercih edilebilir hale gelmekte, transit göçmenler coğrafi konum açısından kendilerine uygun, sınır kontrolünde boşlukları bulunan ve uygun geçiş yolları öneren insan kaçakçılarının yardımına başvurumaktadırlar (s. 22).

Diğer yandan; transit göçe ilişkin tanımlamalarda genel olarak, göç olgusunun bir yerden diğerine yer değiştirme olarak ele alındığı ve “köken/kaynak”, “transit”, “hedef” ülke biçimindeki sınıflamanın kullanıldığı görülmektedir. Oysa göçün doğasında kopuşlar, süreklilik ve süreksizlikler mevcuttur. Sürecin tamamı ise göçmenin yaşamını oluşturmaktadır. Dolayısıyla göçü yolculuktan ibaret bir olgu biçiminde tanımlamak, hareket yoksa göç yoktur biçiminde yanlış bir algıya yol açabilir. Bu durum ise, göç yönetimine ilişkin ufkumuzu ciddi biçimde sınırlar. Oysa göç mekân, zaman ve kültürlerin etkileştiği bir yaşam mücadelesidir. Bu mücadele içinde göçmen, bir yerde tutunması imkânsız olduğu için başka bir yere gidebilir ve transit göç ortaya çıkabilir (Atasü Topcuoğlu, 2016, s.6).

3. TÜRKİYE-AVRUPA ARASINDAKİ GÖÇ ROTALARI: DOĞU AKDENİZ VE BATI BALKAN ROTASI

Göçmenler Avrupa'ya ulaşmak amacıyla; Batı Afrika Rotası, Batı Akdeniz Rotası, Orta Akdeniz Rotası, Doğu Akdeniz Rotası, Batı Balkan Rotası, Karadeniz Rotası, Doğu Sınırı ve Yunanistan ile Arnavutluk Dairesel Rotalarını tercih etmektedirler. Fakat Doğu Akdeniz ve Batı Balkan Rotaları, göçmenlerin AB ülkelerine ulaşmak amacıyla kullandıkları en önemli iki güzergâhtır. Özellikle Doğu Akdeniz Rotası, uzun yıllardır Avrupa'ya giriş yolu olarak kullanılmaktadır. Örneğin 2019 yılında Avrupa'ya ulaşan yasadışı göçmen sayısı 141.846 olarak verilmiştir. Yasadışı geçişlerin geneli dikkate alındığında, %69'unun (98.485 kişi) Doğu Akdeniz ve Batı Balkan rotaları üzerinden gerçekleştiği anlaşılmaktadır (Bakınız. Şekil.1).

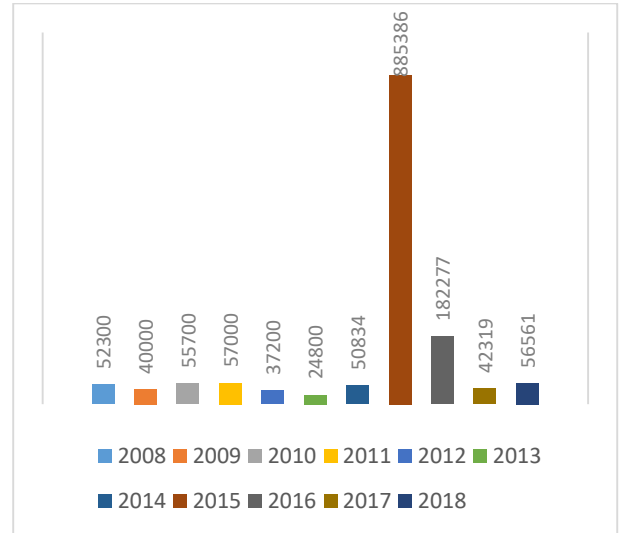
Şekil 1. Göç Rotaları

Not: Frontex, 2020, s. 24. Harita üzerinde yer alan veriler 2019 yılına ait yasadışı sınır geçişlerini temsil etmektedir.

Yasadışı sınır geçişlerini önlemek amacıyla alınan tedbirler ve ülkeler arasında gerçekleştirilen anlaşmalara rağmen, göçmenlerin bu rotaya olan ilgisi devam etmektedir. 2008-2018 yılları arasında Doğu Akdeniz Rotası üzerinden 1.484.377 yasadışı göçmen Avrupa'ya geçiş yapmıştır. Üstelik sadece 2015 yılında bu rotayı kullananların sayısı 885.000'dir (Bakınız Grafik.1). Bu sayı, II. Dünya Savaşından beri Avrupa kıtasının karşılaştığı en büyük göç dalgasıdır. Dolayısıyla Doğu Akdeniz Rotasının göçmenler açısından önemli bir yere sahip olduğu sıklıkla vurgulanmaktadır (Frontex, 2020a). Türkiye'nin bu rota üzerindeki konumu, uluslararası kuruluşların raporlarına da yansımıştır. Nitekim Uluslararası Göç Örgütü'nün 2017 yılında Doğu Akdeniz Rotasını kullanan yasadışı göçmenlerle yürüttüğü saha çalışmasının sonuçları, göçmenlerin hedef ülkeye yolculuklarının 1 yıl veya daha fazla zaman aldığını göstermektedir. Bu süreçte konaklama amacıyla (transit göç üssü) en sık kullanılan ülkeler ise Türkiye ve İran olduğu belirtilmektedir (IOM, 2017, s. 15).

Şekil 2. Doğu Akdeniz Rotası Yasadışı Sınır Geçişleri (2008-2018)

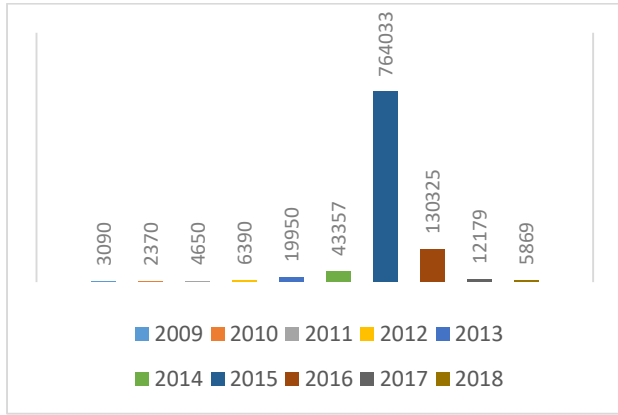

Kaynak: Frontex, 2020a.

Batı Balkan Rotası da göçmenlerce Avrupa'ya ulaşmak üzere sıklıkla kullanılmaktadır. Türkiye, bu rotanın Doğu-Batı arasındaki kara sınırı üzerindeki ana kaynağını oluşturmaktadır. Bu rotayı kullanan göçmenler, hedef ülkeye varışlarında 1 veya daha fazla sayıda ülkede konaklamaktadırlar. Özellikle İstanbul bu rotada

transit üs olarak en sık kullanılan nokta özelliğine sahiptir (IOM, 2017, s. 17). Bu rota, 2015 yılında Türkiye'den Yunanistan'a ve kuzeyden Batı Balkanlara, Yunanistan-Kuzey Makedonya sınırı üzerinden geçiş yapan mülteci ve göçmenlerin ana güzergâhı haline gelmiş (Kuchminder vd., 2019, s. 7); 2009-2018 yılları arasında toplam 992.213 göçmen bu rotayı kullanmıştır. Üstelik sadece 2015 yılında bu rotayı kullanan göçmenlerin sayısı ise 764.033'dür (Bakınız Grafik.2.).

Şekil 3. Batı Balkan Rotası Yasadışı Sınır Geçişleri (2009-2018)

Kaynak: Frontex, 2020a.

4. TÜRKİYE ÜZERİNDEN TRANSİT GÖÇLERİN KAYNAĞI: GEÇMİŞ DENEYİMLER

Türkiye'nin göç deneyimi (Cumhuriyet Dönemi) farklı aşamalardan oluşan bir süreci takip etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, nispeten II. Dünya Savaşına kadar modernleşme projesi kapsamında homojen bir toplum yapısı hedeflenmiş ve çok büyük göç hareketleri görülmemiştir. II. Dünya savaşından sonra ve Soğuk Savaşın da etkisiyle sınırlı sayıda mülteci hareketleri gözlenmiştir. Ayrıca Türkiye bu dönemde mültecilere yönelik 1951 tarihli Cenevre sözleşmesini coğrafi sınırlama koşuluyla kabul etmiştir. 1980'ler ise göç hareketlerinde yeni bir dönemi işaret etmektedir. Fakat bu döneme ait göç hareketleri sosyo-politik tartışma yaratacak seviyeye ulaşmamıştır. Dil, din, ırk gibi motivasyonlarla ortaya çıkan günümüz göç olgusuyla birlikte ise yabancı göçmenlerin ve mültecilerin sosyo-ekonomik etkileri daha fazla

tartışılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla göç olgusu önceki dönemlerden oldukça farklı bir noktaya doğru kaymıştır. Aynı zamanda başka bir ülkeye gitmek isteyen yabancıları tanımlamak için kullanılan transit ülke kavramı da bu dönemle birlikte sıklıkla kullanılır olmuştur. Bir göç ülkesi olarak Türkiye'nin tescili ise muhtemelen 2011 yılından itibaren Suriyelilerin gelişi ile olmuştur (Yaylacı ve Sirkeci, 2019, s. 3).

Bu bağlamda Türkiye'nin göç görünümünü aşağıdaki şekilde kategorize ederek özetleyebilmek mümkündür (İçduygu vd., 2009, s. 1-2; İçduygu ve Aksel, 2012, s. 21).

- Düzensiz göçler,
 - Başka bir ülkeye göç etmek amacıyla Türkiye'yi transit bir ülke olarak kullanmak niyetinde olan düzensiz göçmenler,
 - Geçerli belgeleri olmadan Türkiye'de yaşamak ve çalışmak için Türkiye'ye gelen düzensiz göçmenler,
 - Ülkeden ayrılması beklenen ancak ülkeden ayrılmayan, mültecilik talepleri reddedilmiş sığınmacılar.
- Düzenli göçler (öğrenciler, yatırımcılar, özellikle son dönemde ortaya çıkan emekli göçü vb.),
- Mülteci göçleri.

Türkiye'nin yakın geçmişteki transit göç akımları dikkate alındığında; Ortadoğu, Afrika gibi ülkelerden yüzbinlerce göçmen Türkiye'ye gelmiştir. Örneğin 1970-1995 yılları arasında 500.000 den fazla İran vatandaşı, 1988-1991 yılları arasında 600.000 Irak vatandaşı gelişmiş Batı ülkelerine göç etme niyetiyle Türkiye'ye gelmiştir. Üstelik bu sayı, bahse konu ülkelerle sınırlı kalmamış ve 1980-1995 yılları arasında 2 milyondan fazla göçmen Türkiye'yi transit göç üssü olarak kullanmıştır. Aynı zamanda bu göçmenler, geçici olarak kalma niyetini sıklıkla ifade etmişlerdir (İçduygu, 1996, s. 128-131). Türkiye'nin transit göç akımlarındaki yakın geçmişine bakıldığında, dikkate değer düzeyde gerçekleşen hareketliliklerden bazıları şunlardır (İçduygu, 2000, s. 362):

- 1988-1991 yılları arasında Irak-İran savaşından kaçarak Türkiye'ye sığınan 50.000 göçmenin büyük kısmının, Türkiye'nin sığınma hakkından yararlanma konusundaki coğrafi çekincesinden dolayı Batı ülkelerine geçmesi.
- 1990-1991 Körfez Krizi döneminde 60.000 yabancı işçinin geçici olarak Türkiye'de konaklaması ve daha sonra tamamının Türkiye'den ayrılması.
- 1980-1991 döneminde Irak vatandaşı 8.000 sığınmacıdan yaklaşık 4.000'inin Türkiye'den ayrılarak Batı ülkelerine sığınması.
- 1989 yılında Türkiye'ye sığınan 300.000 Bulgar Türk'ünden yaklaşık yarısının daha sonraki aşamada Bulgaristan'a tekrar dönmesi.
- 1992 yılında Bosna Savaşı sırasında Türkiye'ye gelen 25.000 civarında Bosna vatandaşının 2/3'ünün geri dönmesi.
- 1999 yılında 20.000 Kosova vatandaşının geçici olarak Türkiye'ye sığınması ve sonraki yıllarda tamamına yakınının Türkiye'den ayrılması.

Fakat Türkiye'yi transit güç üssü olarak kullananlar sadece bu coğrafyayla sınırlanmamıştır. II. Dünya Savaşından sonra birbirinden farklı uluslardan farklı gruplar Türkiye'yi transit göç üssü olarak kullanmıştır. Bunlar arasında Avrupa kökenli gruplar, İran vatandaşları, Irak vatandaşları olduğu gibi Asya ve Afrikalı göçmenler de bulunmaktadır. Genel olarak bu göçmenlerin ezici çoğunluğu eve dönmeden veya üçüncü bir ülkeye geçmeden önce sadece geçici olarak kalma niyetiyle Türkiye'ye giriş yapmışlardır. İçduygu'nun (2000) yukarıda zikredilen sayılarına ilaveten Afrika ve Asya ülkelerinden 1980'lerden itibaren özellikle Gana, Nijerya, Tanzanya, Etiyopya, Sudan, Cezayir, Tunus, Endonezya, Sri Lanka, Filipinler, Bangladeş ve Pakistan gibi ülkelerden gelen gruplar Türkiye'yi Batıya geçiş üssü olarak kullanmışlardır. 1990'ların ortalarında tahmini 2.000 Afrikalı ve 750 Asyalı transit göçmen transit göç üssü olarak Türkiye'yi

kullanırken; 1990'ların sonunda bu rakam 10.000'e kadar yükselmiştir. Nihayetinde 1980'lerin sonlarından 2000'lerin başına kadar geçen zaman diliminde, Türkiye'nin Afrika ve Asya kökenli 30.000'den fazla transit göçmene ev sahipliği yaptığı tahmin edilmektedir (Mannaert, 2003, s. 3-4).

5. TÜRKİYE ÜZERİNDEN TRANSİT GÖÇLERİN KAYNAĞI: MEVCUT GELİŞMELER

Türkiye'deki transit göç akımlarını destekleyen geçici koruma altındakiler, mülteciler, sığınmacılar, uluslararası koruma sahipleri, düzensiz göçmenler gibi birbirinden farklı niteliklere sahip göç hareketleri bulunmaktadır. Bu hareketlilikler Türkiye üzerinden gerçekleştirilen transit göçün doğasının anlaşılmasında önemli kanıtlar sunmaktadır.

Transit göç konusunda bakılması gereken en önemli kaynak düzensiz göçlerdir. Özellikle son yıllarda yakalanan düzensiz göçmen sayısındaki önemli derecedeki artış, Türkiye'nin transit göç açısından konumunu teyit etmektedir. Öncelikle İçduygu (2005), Türkiye'ye yönelen düzensiz göç akımlarını 1979-1987; 1988-1993; 1994-2000/2001 ve 2001 sonrası olmak üzere 4 döneme ayırmıştır. 1979-1987 dönemini "aşılma" olarak isimlendiren İçduygu, bu dönemdeki ana göç akımının kaynağı olarak İran'ı göstermiş ve bu ülkeden ülkemize gelen göçmenlerin çoğunun Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerine ulaşmak üzere Türkiye'yi geçici göç üssü olarak kullandığını belirtmiştir. "Olgunlaşma" olarak nitelenen 1988-1993 döneminde Türkiye'nin; Irak ve Bulgaristan ile Sovyetler Birliğinden gelen göçmenler olmak üzere 2 farklı göç akımının etkisinde kaldığını ifade etmiştir. "Doyum noktası" olarak gösterilen 1994-2000/2001 dönemi, 1994 tarihli İltica Yönetmeliğinin etkisiyle ilişkilendirilmiş; genel olarak daha fazla transit göçmenin ortaya çıkmasına neden olduğu ve daha fazla göçmenin kaçak yollarla ülkede kalarak düzensizliğe sürüklendiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda bu dönemde Türkiye'nin düzensiz göçmen ve sığınmacı açısından bir geçiş ülkesine dönüştüğünü

belirtmiştir. “Yozlaşma” tabirinin kullanıldığı 2001 ve sonrası dönemde düzensiz göç ve insan ticareti konuları gerek ulusal gerekse de uluslararası çevrelerde sıcak ve güncel bir sorun haline gelmiş; Türkiye bu sorunlarla başa çıkabilmek amacıyla daha aktif politikalar izlemeye başlamıştır (s. 6-7). Fakat İçduygu’nun (2005) 4 dönemli kategorik yaklaşımına 2015 ve sonrası için ayrı bir başlık açılması gerektiği düşünülmektedir. Düzensiz göçmenlerin ortalama 10’ar yıllık dönemsel hareketlerine bakıldığında; 1995–2005 yılları arasında yakalanan düzensiz göçmen sayısı 600.000 civarındadır (İçduygu ve Yüksek, 2010, s. 445). 2006-2014 döneminde yakalanan düzensiz göçmen sayısı, 1995-2005 dönemine göre nispeten yakın bir sonuç vermiş ve 450.000 civarında olduğu hesaplanmıştır. 2015-2019 döneminde ise yakalanan düzensiz göçmen sayısında önceki dönemlere oranla oldukça büyük bir artış görülmekte, yakalanan göçmen sayısının 1.219.368’e ulaştığı anlaşılmaktadır. Özellikle 2015 yılına kadar geçen dönemde yakalanan düzensiz göçmen sayısının yıllık ortalaması 50.000 civarında gerçekleşmiştir. Fakat 2015 yılından itibaren bu oranda kademeli şekilde olağanüstü artışlar izlenmekte; 2015 yılında önceki yılların ortalamasının 3 katına ulaşan bu sayı (150.000 civarı), 2019 yılında önceki dönemlerinde üzerine çıkarak 9 katına (450.000 civarı) sıçradığı anlaşılmaktadır. Üstelik sadece 2020 yılının 01 Ocak-15 Nisan dönemindeki kısa zaman aralığında -KOVİD-19 salgını nedeniyle alınan olağanüstü sınır önlemlerine rağmen- yakalanan düzensiz göçmen sayısının 47.000’e ulaştığı görülmektedir (Bakınız

Tablo.1). Yakalanan düzensiz göçmenlerin ülkelerine göre dağılımı dikkate alındığında, politik istikrarsızlıkların yoğun olduğu Ortadoğu ülkelerinin ağırlığı dikkat çekmektedir. Örneğin Afgan uyruklu göçmenler 2019 yılında yakalanan göçmenlerin 1/2’sini oluşturmaktadır. Bu ülkeyi sırasıyla, Pakistan, Suriye, Filistin, İran, Irak gibi ülkeler takip etmektedir. Düzensiz göçmenlerin yakalandığı noktalar dikkate alındığında ise Türkiye’nin Doğu sınırındaki Van ve Ağrı; Batı sınırında ise özellikle Ege Denizine komşu olan Muğla, Aydın, İzmir, Çanakkale illeriyle, Batı Kara sınırındaki Edirne ilinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır (Şekil.2.) (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020b). Düzensiz göçe dair bu olgular, Türkiye’nin transit göç açısından aktif konumuna işaret etmektedir. Türkiye’nin bu konumunu vurgulamak üzere İçişleri Bakanının “2019 yılı içinde 177 binden fazla düzensiz göçmenin yakalandığını ve bu rakamın yılsonunda 300 bini geçeceğini” söylemesi dikkate değer bir yaklaşımdır⁴. Nitekim İçişleri Bakanı açıklamalarının devamında "kontrol edilmezse, Türkiye hiçbirimizin yönetemeyeceği transit göç merkezi haline geleceğini" ifade etmiş; bazen düzensiz göçmenlerle ilgili "bırakın Avrupa'ya geçsinler" denildiğine işaret ederken şu ifadeleri kullanmıştır: "Peki, Avrupa'ya geçerse ne olacak biliyor musunuz? Eğer ben bunu kontrol edemezsem Türkiye, hiçbirimizin yönetemeyeceği bir göç transit merkezi haline gelecek. Bir günde İzmir'den 30-35 bin kişi geçebilir. Bırakalım İzmir'i, bakın bakalım ne oluyor" değerlendirmesini yapmıştır (Anadolu Ajansı, 2020).

⁴ Bu sayı, İçişleri Bakanı tarafından Ocak-Temmuz dönemine ait veriler için ifade edilmiştir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre 2019 yılında yakalanan

düzensiz göçmen sayısının toplamı 454.662’dir. Bu sayı tüm zamanlar içerisinde ulaşılan en yüksek miktardır.

koruma statüsündekiler) ile Avrupa dışındaki diğer ülkelerden akışkanlığı devam eden ve uluslararası koruma talep eden sığınmacı göçleri (uluslararası koruma statüsündekiler) bu süreci önemli derecede etkilemiş ve Türkiye'nin dış göç profilini daha farklı bir boyuta taşımıştır. Nitekim geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı 2012 yılında 14.237'den, 2013 yılında 224.655'e, 2014 yılında ise 1.519.286'a ulaşmıştır. Fakat Suriyeli sayısındaki keskin artış bu dönemle de sınırlı kalmamış ve 2020 yılında 3.583.584'e yükselmiştir. Geçici koruma altındaki Suriyelilere benzer hareketlilikler uluslararası koruma talep eden göçmen kitlesinde de görülmüştür. 2000-2011 yılları arasında yaklaşık 80.000 göçmen uluslararası koruma talep etmiştir. Aynı zamanda bu dönemde uluslararası koruma hakkından yararlanmak isteyen göçmenlerin yıllık ortalaması 6.500 civarında gerçekleşmiştir. Fakat 2012 yılından itibaren 2000-2011 dönemine ait ortalamanın ciddi oranda değiştiği görülmektedir. 2012 yılında uluslararası koruma talep eden göçmen sayısı 29.678'den, 2015 yılında 64.232'ye, 2018 yılında ise 114.537'ye yükselmiştir. 2012-2019 döneminde uluslararası koruma başvurusunda bulunan göçmen sayısı toplamda 507.869'a ulaşmıştır. Dönemsel ortalama bakıldığında yılda ortalama 63.483 kişinin uluslararası koruma başvurusu yaptığı anlaşılmaktadır (Bkz. Tablo.1). Bu ortalama, 2000-2011 döneminin 10 katına eşit bir miktara denk gelmekte, bu gelişme aynı zamanda Türkiye'nin dış göç açısından kısa bir zaman aralığında ulaştığı noktanın özetini sunmaktadır. 2019 yılında uluslararası koruma başvurusunda bulunan yabancıların uyrukları dikkate alındığında ilk üç ülke; Afganistan, Irak, İran şeklinde sıralanmaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020).

Bakılacak diğer bir önemli kaynak hudut kapılarından yapılan giriş ve çıkışlardır. Türkiye'nin, 2005 yılından itibaren -2016 yılındaki dramatik düşüş dışında- hudut girişlerinin istikrarlı biçimde arttığı ülke konumuna yerleştiği anlaşılmaktadır. 2005 yılında Türkiye'ye hudut kapılarından giriş yapan yabancı sayısı 20 milyon civarındayken; bu sayı 15 yıl içerisinde yaklaşık 2 kat artış göstermiş ve 2019 yılında 44 milyonun da üzerine ulaşmıştır. Giriş yapan yabancıların ülkelerine bakıldığında (2019 yılı için); ilk 10 ülkenin sırasıyla Rusya

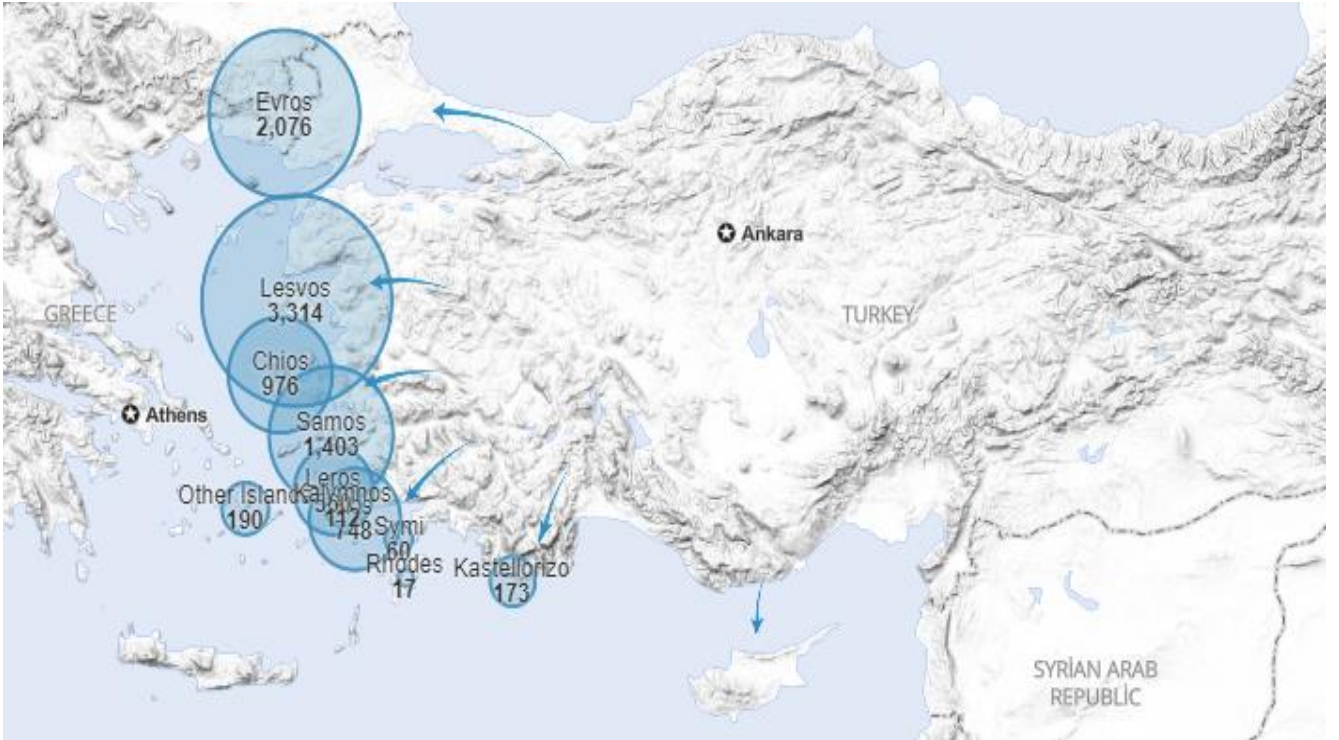
Federasyonu, Almanya, Bulgaristan, İngiltere, İran, Gürcistan, Ukrayna, Irak, Hollanda ve Polonya'dan oluştuğu anlaşılmaktadır. Türkiye'den 2005 yılından itibaren -2016 yılındaki dramatik düşüş dışında- sınır çıkışlarının da, sınır girişlerinde olduğu gibi istikrarlı biçimde arttığı anlaşılmaktadır. 2005 yılındaki sınır çıkışı sayısı 19 milyon civarındayken; 2019 yılında 45 milyon civarına ulaşmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020). Sınır kapılarından gerçekleşen hareketliliklerdeki artışa dair benzer veriler, yabancılara verilen ikamet izinlerinde de izlenebilmektedir. 2005 yılında ikamet izni verilen yabancı sayısı 178.964'den, 2019 yılında yaklaşık 6 kat artış göstermiş ve 1.101.030'a ulaşmıştır. İkamet izniyle Türkiye'de bulunan yabancıların 2019 yılına ait ülkelerine göre dağılımı dikkate alındığında, ilk 10 ülkenin Irak, Türkmenistan, Suriye, Azerbaycan, İran, Afganistan, Özbekistan, Rusya Federasyonu, Mısır ve Libya'dır. İkamet izniyle Türkiye'de bulunan yabancıların tamamına yakınının Ortadoğu, Asya ve Kuzey Afrika ülkelerinden oluştuğu anlaşılmaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020a).

Transit göçe kanıt olarak sunulabilecek bir diğer önemli olgu ise Ege Denizi ve Akdeniz üzerinden geçişlerde yakalanan göçmenlerin sayısındaki artış üzerinden sunulabilir. Örneğin Sahil Güvenlik Komutanlığının 2019-2020 yılları için tüm denizlere ait kıyaslamalı düzensiz göç istatistikleri dikkate alındığında; 2019 yılında gerçekleşen düzensiz göç olaylarının sayısı 209'dan, 2020 yılında 276'ya yükselmiştir. Yakalanan düzensiz göçmen sayısı ise 2019 yılı için 7.260 iken, 2020 yılının ilk dört ayında 9.320'ye yükselmiştir (Sahil Güvenlik Komutanlığı, 2020). Üstelik sadece Ege Denizi üzerinden gerçekleşen faaliyetler incelendiğinde, tablonun daha da genişlediği anlaşılmaktadır. 2019 yılında düzensiz göç olaylarının sayısı 1.744; 2020 yılının ilk beş ayında ise 264 olarak gerçekleşmiştir. Yakalanan düzensiz göçmen sayısı 2019 yılında 60.544; 2020 yılı ilk beş ayı için 9.177 olarak verilmiştir (Sahil Güvenlik Komutanlığı, 2020a). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği verileri de Ege Denizi üzerinden geçişlerin yoğunluğunu teyit eder nitelikte bilgiler sunmaktadır. 2017 yılında Ege Denizi üzerinden geçişler 29.718'den, 2018 yılında

32.494'e, 2019 yılında ise 59.726'ya ulaşmıştır. Bu veriler arasında örneğin 2019 yılına ait detaylar incelendiğinde, ayda ortalama 5.000 kişinin (günlük geçiş yapan göçmen sayısı 165 civarında) Türkiye üzerinden Ege Denizini kullanarak Yunanistan'a ulaştığını ifade etmektedir (Bakınız Şekil.3). Bu rotayı kullanan göçmenlerin uyruklarına bakıldığında ise yarısına yakınının Afgan, diğerlerinin Suriye ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti vatandaşı olduğu anlaşılmaktadır (UNHCR, 2020; UNHCR, 2020a). Deniz üzerinden gerçekleşen hareketliliklerin Avrupa Birliği verileri üzerinden seyrinde ise gerek Sahil Güvenlik Komutanlığı, gerekse de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğine benzer artışlar

izlenmektedir. Avrupa Birliğine üye devletler tarafından 2018 yılı için 150.114 yasadışı sınır geçişi raporlanmıştır. Bu sayı, 2017 yılına göre %27 artış göstermiştir. Türkiye üzerinden Doğu Akdeniz rotasının kullanıldığı geçişlerin sayısı ise 56.561 olarak verilmiştir. Bu rakamlar 2018 yılında Akdeniz üzerinden gerçekleşen hareketliliklerin 1/3'ünün Türkiye'nin içerisinde bulunduğu Doğu Akdeniz rotası üzerinden gerçekleştiğini göstermektedir. Bu rotayı kullanan vatandaşların uyruklarına bakıldığında ise büyük çoğunluğunun Türkiye'de düzensiz göçmen, geçici koruma veya uluslararası koruma statüsünde bulunan Suriye, Afgan ve Irak vatandaşlarından oluştuğu anlaşılmaktadır (Frontex, 2019, s. 8-16).

Şekil 5. Türkiye Üzerinden Geçişlerde Kullanılan Deniz ve Kara Rotaları (2020 yılı)

Kaynak: UNHCR, 2020.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin kara üzerinden gerçekleştirilen geçişlere ait verilerde de son dönemde ciddi miktarda artış ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. 2014 yılında kara geçişini kullananların sayısı 2.280'den,

2017 yılında 6.592'ye, 2019 yılında ise 14.887'ye yükselmiştir. 2020 yılının ilk dört aylık döneminde kara ve deniz geçişlerinin toplamı 9.629 olarak gerçekleşmiştir. 2014-2019 döneminde gerek kara, gerekse de deniz geçişlerinde hayatını

kaybedenlerin toplamı ise 1.948 kişi olarak raporlanmıştır (UNHCR, 2020). Kısmen de olsa transit göç kapsamına dâhil edilebilecek bir diğer ayrıntı ise Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükler çerçevesinde gerçekleşen göç hareketlilikleridir. 2015 yılında doruk noktaya ulaşan, AB'ye yönelik yasadışı geçişlerdeki Türkiye'nin "transit" konumunu ortadan kaldırmak amacıyla, Türkiye-AB arasında 18 Mart Mutabakatı

imzalanmıştır. Mutabakatın unsurlarından birisi de "Birebir Formülü" dür. Bu formülün işleyişi Yunan adalarından 4 Nisan itibariyle alınacak her bir Suriyeli için, yine 4 Nisan'da başlamak üzere Türkiye'deki geçici koruma altındaki bir Suriyelinin AB ülkelerine yerleştirilmesi şeklinde özetlenebilir. Bu kapsamda 2020 yılı Nisan ayı itibariyle 26.135 Suriyeli Türkiye'den çıkış yapmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020c).

Tablo 1. Göç Hareketleri (2000-2020 Dönemi)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Hudut Kapıları (Giriş)						20. 275. 213	18. 916. 904	22. 249. 775	25. 002. 493	25. 529. 375	26. 623. 911	29. 093. 834	29. 704. 394	32. 865. 309	35. 115. 789	34. 633. 391	24. 686. 471	32. 058. 216	39. 468. 492	44. 527. 385	
Hudut Kapıları (Çıkış)						19. 672. 616	18. 373. 100	21. 926. 034	25. 096. 601	25. 799. 309	26. 448. 422	28. 976. 647	29. 573. 892	32. 639. 760	34. 780. 393	34. 285. 711	24. 718. 273	32. 003. 516	39.3 15.1 04	44. 579. 083	
Yasadışı Girişler	51. 400	57. 300	44. 200	30. 348	34.7 45	19. 920	18. 876	30. 120	31. 080												
İkamet İzinleri	168. 100	161. 254	157. 670	152. 203	155. 500	178. 964	200. 058	225. 208	174. 926	163. 326	182. 301	234. 288	321. 548	313. 692	379. 804	422. 895	461. 217	593. 151	856. 470	1. 101. 030	1. 107. 934
Düzensiz Göçmen (Yakalanan)	94. 600	92. 400	82. 800	56. 200	61. 200	57. 428	51. 983	64. 290	65. 737	34. 345	32. 667	44. 415	47. 510	39. 890	58. 647	146. 485	174. 466	175. 752	268. 003	454. 662	47. 459
İnsan Ticareti Mağduru						256	246	148	120	102	58	82	55	21	50	108	181	303	134	215	46
Göçmen Kaçakçıları											1. 711	1. 292	1. 484	1. 469	1. 506	4. 471	3. 314	4. 641	6. 278	8. 996	1. 356
Sınır Dışı Edilenler						30. 789	68. 343	123. 035	173. 943	197. 943	221. 526	248. 415	269. 415	294. 572						95. 000	
Uluslararası Koruma	5. 700	5. 200	3. 794	3. 966	3. 908	3. 914	4. 548	7. 690	12. 981		8. 932	17. 925	29. 678	30. 311	34. 112	64. 232	66. 167	112. 415	114. 537	56. 417	
Geçici Koruma													14. 237	224. 655	1. 519. 286	2. 503. 549	2. 834. 441	3. 426. 786	3. 623. 192	3. 576. 370	3. 583. 584

Kaynak: Anadolu Ajansı, 2019; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2015; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020; İçduygu ve Yüksekler, 2010; İçduygu, vd., 2014'den yararlanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır (2020 yılına ait veriler 01 Ocak-15 Nisan dönemini kapsamaktadır).

SONUÇ

2015 yılı transit göç açısından Avrupa ve Türkiye açısından önemli bir dönem olarak kayıtlara geçmiştir. Bu yıla ait veriler Doğu Akdeniz rotasından 885.000, Batı Balkan rotasından 764.033 olmak üzere toplam 1.649.033 göçmenin yasadışı yöntemlerle Avrupa'ya geçtiğini göstermektedir. Bu göç dalgası, II. Dünya Savaşından sonra Avrupa'ya doğru gerçekleşen en büyük insan hareketliliğidir. Avrupa Birliği ve Türkiye karşılıklı olarak bu soruna çözüm üretmek üzere 18 Mart Mutabakatını imzalanmıştır. Mutabakat çerçevesinde yürürlüğe konan "Birebir Formülü" kapsamında Suriyeli mültecilerin AB ülkelerine yerleştirilmesi planlanmıştır (bu formülün işleyişi Yunan adalarından 4 Nisan itibarıyla alınacak her bir Suriyeli için, yine 4 Nisan'da başlamak üzere Türkiye'deki geçici koruma altındaki bir Suriyelinin AB ülkelerine yerleştirilmesi şeklinde özetlenebilir). Konuyla ilgili resmi verilere bakıldığında, 2020 yılı Nisan ayı itibarıyla Türkiye'den çıkış yapan Suriyeli sayısının toplamı 26.135'dir. Türkiye'de halen 3.5 milyon civarında Suriyeli bulunduğu göz önüne alındığında, oldukça düşük düzeyde bir oran ortaya çıkmaktadır. Bu noktada mutabakata varılan formülün geçerliliğinin ve etkinliğinin de sorgulanabileceği düşünülmektedir.

Dış göç ve/veya yabancı giriş-çıkış sayılarına dair geçmiş ve günümüz deneyimleri kıyaslandığında, Türkiye'ye yönelik istikrarlı şekilde artan bir ilginin varlığı ortaya çıkmaktadır. Özellikle 1990'lı yıllarla birlikte bu artış keskinleşmiştir. Zira 1979-1999 döneminde Türkiye'ye gelen 55 milyon civarında yabancıların 2/3'ü, 1989-1999 döneminde giriş yapmıştır. Bununla birlikte 1989-1999 döneminde Türkiye'ye giriş yapan yabancı sayısının toplamına günümüzde sadece bir yıl içerisinde ulaşılmaktadır. Benzer bir artış; mülteci, geçici koruma ve düzensiz göçmen sayılarında da izlenmektedir. Nitekim Türkiye, 2012 yılında 14.237 kişiyle başlayan ve 2020 yılı Nisan ayı itibarıyla 3.580.263'ye ulaşmış olan Suriye vatandaşına geçici koruma statüsü tanımıştır. Aynı şekilde uluslararası koruma başvurusunda bulunan göçmenlerin son dönemdeki ortalamasına bakıldığında yılda ortalama 63.483 kişinin

uluslararası koruma başvurusu yaptığı anlaşılmaktadır. Benzer gelişmeler yakalanan düzensiz göçmen sayısında ve göçmen kaçakçılarında da görülmektedir.

Türkiye üzerinden yoğun olarak kullanılan rotalar dikkate alındığında, Doğu Akdeniz Rotasındaki göçmen hareketliliği devam etmekte ve günde ortalama 165 göçmen (2019 yılı) bu rotayı kullanmaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (Bakınız Şekil.2) yoğunluk haritası ile Birleşmiş Milletlerin göç haritası (Bakınız Şekil.3) bu hareketliliğin yoğunluğunu ve niteliğini doğrulamakta, birbiriyle örtüşen sonuçlar ortaya koymaktadır. Her iki harita diğer istatistik veriler ile kıyaslandığında, Türkiye'nin transit göç üssüne dair konumunu korumaya devam edeceğini düşündürmektedir.

1990'lı yılların başında tartışılmaya başlanan transit göç kavramı, düzensiz göç, mülteci ve sığınmacı göçü gibi diğer göçmen tiplerinin bir karışımı olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu göç tipinin sadece göç niyetiyle tanımlanmasının konuyu açıklamada yetersiz kalacağı düşünülmektedir. Nitekim transit göçmen, zaman içerisinde sığınmacı veya mülteci noktasına doğru kayarken, aynı şekilde mülteci konumundaki göçmende transit göçmen noktasında konumlanabilmektedir.

Transit göç ve doğal olarak beraberinde yasal statüye sahip olamama durumunda; göçmenlerin yasal, ekonomik ve sosyal fırsatlara erişimde sınırlamalara yol açmakta; ayrımcılık, ırkçılık ve şiddete açık hale getirmekte ve işgücü piyasalarına erişimde engellere neden olmaktadır. Aynı zamanda transit göç sürecinde hastalık, açlık, travma gibi fiziksel ve çevresel risklerle de yüzleşmektedirler. Çoğunlukla sağlıklı şekilde başladıkları göç sürecinde, içerisinden geçtikleri kötü koşullara dayalı deneyiminde etkisiyle fiziksel olarak zayıflamakta ve aynı zamanda zihinsel sağlık sorunlarıyla yüzleşmek zorunda kalmaktadırlar. Transit göç amacıyla konakladıkları ülkelerde ise sıklıkla işe kabul edilmemekte, ev kiralayamamakta, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişememekteyizler.

KAYNAKÇA

- Anadolu Ajansı. (2019). İçişleri Bakanı Soylu: 75.172 Kaçak Göçmen Sınır Dışı Edildi. <https://www.aa.com.tr/tr/politika/icisleri-bakani-soylu-75-bin-172-kacak-gocmen-sinir-disi-edildi/1620934> (Erişim Tarihi: 10.04.2020).
- Anadolu Ajansı. (2020). 29 Temmuz İtibarıyla 177 bin 654 Düzensiz Göçmen Yakalandı. <https://www.aa.com.tr/tr/politika/29-temmuz-itibariyla-177-bin-654-duzensiz-gocmen-yakalandi/1547989> (Erişim Tarihi: 02.03.2020).
- Atasü Topcuoğlu, R. (2016). Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama. *İnsan Hakları Yıllığı*, 34.
- Collyer, M., Düvell, F., De Haas, H. (2012). Critical Approaches to Transit Migration. *Population, Space and Place*, 18 (4).
- Danış, A. D. (2004). Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye. *Birikim Dergisi*, 184.
- Deniz, O. (2017). Ortadoğu ve Asya Kökenli Göçmenlerin Göç Güzergâhında Türkiye Opsiyonu. Edebiyat Fakültesi Panelleri, *Hiperayın*.
- Düvell, F. (2012). Transit Migration: A Blurred and Politicised Concept. *Population, Space and Place*, 18.
- Düvell, F. (2018). The “Great Migration” of Summer 2015: Analysing the Assemblage of Key Drivers in Turkey. *Journal of Ethnic and Migration Studies*.
- Frontex. (2019). *Risk Analysis for 2019*. Warsaw: Frontex Risk Analysis Unit, Reference Number: 1218/2019, February.
- Frontex. (2020). *Risk Analysis for 2020*. Warsaw: Frontex Risk Analysis Unit, Reference Number: 1218/2020, March.
- Frontex. (2020a). Migratory Routes: Eastern Mediterranean Route. <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/eastern-mediterranean-route/> (Erişim Tarihi: 02.06.2020).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2015). *2013 Türkiye Göç Raporu*. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 32, Ağustos.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2016). *2013 Türkiye Göç Raporu*. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 35, Nisan.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). <https://www.goc.gov.tr/giris-cikis> (Erişim Tarihi: 30.04.2020).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020a). <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri> (Erişim Tarihi: 30.04.2020).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020b). <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> (Erişim Tarihi: 30.04.2020).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020c). <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> (Erişim Tarihi: 30.04.2020).
- IOM. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. R. Perruchoud ve J., R. Cross (Ed.), *Uluslararası Göç Hukuku* içinde (s. 85), 2. Baskı, No: 31.
- IOM. (2017). Mixed Migration Flows in the Mediterranean and Beyond. Flow Monitoring Data Analysis, *International Organization for Migration*, July.
- Ivakhniouk, I. (2004). Analysis of the Economic, Social, Demographic and Political Basis of Transit Migration in Russia. *Istanbul: Final Communiqué, Council of Europe Regional Conference, Proceedings*, içinde (s. 20-40), 30 September- 1 October.
- İçduygu, A. (1996). Transit Migrants and Turkey. *Bogazici Journal Review of Social, Economic and Administrative Studies*, 10 (1-2).

- İçduygu, A. (2000). The Politics of International Migratory Regimes: Transit Migration Flows in Turkey. *International Social Science Journal*, 52 (165).
- İçduygu, A. (2005). Transit Migration in Turkey: Trends, Patterns and Issues. *CARIM Euro-Mediterranean Consortium for Applied Research on International Migration*, Research Reports, CARIM-RR 2005/04.
- İçduygu, A., Sert, D. ve Biriz Karaçay A. (2009). Briefing on Migration and Asylum Seeking Movements to Turkey and Relevant Policies. *Migration Research Program at Koc University*, No: 1.
- İçduygu, A. ve Yüksek, D. (2010). Rethinking Transit Migration in Turkey: Reality and Representation in the Creation of a Migratory Phenomenon. *Population, Space and Place*, 18, November.
- İçduygu, A., ve Aksel, D. B. (2012). *Türkiye’de Düzensiz Göç*. Türkiye: Uluslararası Göç Örgütü.
- İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö., F. (2014). *Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. İstanbul: MiReKoç Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi, Ocak.
- Kuschminder, K., Dubow, T., İçduygu, A., Üstübcü, A., Kirişçioğlu, E., Engbersen, G. ve Mitrovic, O. (2019). Decision Making on the Balkan Route and the EU-Turkey Statement. Maastricht Graduate School of Governance (MGSoG), *United Nations University - Maastricht Economic and Social Research Institute on Innovation and Technology (UNU-MERIT)*, September.
- Mannaert, C. (2003). *Irregular Migration and Asylum in Turkey*. Switzerland: Evaluation and Policy Analysis Unit United Nations High Commissioner for Refugee, New Issues in Refugee Research, Working Paper No. 89.
- Papadopoulou-Kourkoula, A. (2008). Transit Migration The Missing Link between Emigration and Settlement, *Palgrave Macmillan*.
- Sahil Güvenlik Komutanlığı. (2020). <https://www.sg.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikleri> (Erişim Tarihi: 05.05.2020).
- Sahil Güvenlik Komutanlığı. (2020a). <https://www.sg.gov.tr/ege-denizi-duzensiz-goc-istatistikleri> (Erişim Tarihi: 05.05.2020).
- Şemşit, S., ve Çelik, D. Ş. (2019). Kale Avrupası Yaklaşımı ve Düzensiz Göç. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 15 (2).
- Tepealtı, F. (2019). Avrupa Birliği'ne Yönelik Türkiye Geçişli (Transit) Göç Hareketleri ve Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelesi. *Eastern Geographical Review*, 24 (1).
- UN. (2016). Situation of Migrants in Transit. *United Nations Human Rights Office of the High Commissioner*, A/HRC/31/35.
- UNECE. (1993). *International Migration Bulletin*. Geneva: United Nations Economic Commission for Europe, No. 3.
- UNHCR. (2020). Operational Portal, Refugee Situations, Mediterranean Situation. <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5179> (Erişim Tarihi: 23.04.2020).
- UNHCR. (2020a). *Sea Arrivals Dashboard*. Greece: UNHCR, February.
- Ünsal, A. (2019). Uluslararası Göç Kavramı ve Uluslararası Göçün Ülke Ekonomileri Üzerinde Muhtemel Etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 18.
- Yaylacı, F. G., ve Sirkeci, İ. (2019). *Sunuş: Göç Ülkesi Türkiye’de Sosyal Hizmet, Kuramsal ve Uygulama Boyutları ile Türkiye’de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler*, Yaylacı F. G. (Der). London: Transnational Press.

- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *Electronic Turkish Studies*, 9 (2).
- Wissink, M., Düvell, F. ve Eardewijk, v., E. (2013). Dynamic Migration INTentions and the Impact of Socio-Institutional Environments: A Transit Migration Hub in Turkey. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39 (7).